

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НИЗОМИЙ НОМИДАГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ**

“Мактабгача таълим” факультети

**“Инсон қадрини улуғлаш ва фаол маҳалла йили”
доирасида ҳамда**

педагог олима О.Ҳасанбаева таваллудига бағишлаб ўтказилаётган

**“УЧИНЧИ РЕНЕССАНС ДАВРИДА
МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯНИНГ
РОЛИ”**

мавзусидаги талабаларнинг

**илмий-амалий анжумани
материаллари**

2022 йил 11 март

Тошкент – 2022

“UCHINCHI RENESSANS DAVRIDA MAKTABGACHA TA'LIM TARBIYANING ROLI” MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-KONFERENSIYANING TASHKILIY VA DASTURIY QO'MITASI

1. **Qirg'izboyev A.K.**- TDPU rektori, tashkiliy qo'mita raisi.
2. **Abdullayeva B.S.**- TDPU innovatsiyalar va ilmiy ishlar bo'yicha prorektor.
3. **Xamdamova M.T.**-“Maktabgacha ta'lim” fakulteti dekani.
4. **Agzamova M.N.**- “Maktabgacha ta'lim psixologiyasi va pedagogikasi” kafedrası mudiri.
5. **Kayumova N.M.**- “Maktabgacha ta'lim psixologiyasi va pedagogikasi” kafedrası dotsenti.
6. **Choriyeva D.A.** -“Maktabgacha ta'lim psixologiyasi va pedagogikasi” kafedrası PhD., v.v.b. dotsenti.
7. **Irisbayeva Yo.O`.**- “Maktabgacha ta'lim psixologiyasi va pedagogikasi” kafedrası katta o'qituvchisi.
8. **Najmiddinova G.O.**-“Maktabgacha ta'lim psixologiyasi va pedagogikasi” kafedrası katta o'qituvchisi.
9. **Jo`rayeva N.T.** - “Maktabgacha ta'lim psixologiyasi va pedagogikasi” kafedrası o'qituvchisi.

**“Maktabgacha ta'lim psixologiyasi va pedagogikasi” kafedrası dotsenti
N.M.Kayumova, PhD., v.v.b. dotsent D.A.Choriyeva tahriri ostida.**

Taqrizchi:

Agzamova M.N. - pedagogika fanlari bo'yicha PhD

To'plamda nashr etilgan maqola va tezislardagi ma'lumotlarning haqqoniyligiga mualliflar mas'uldirlar.

Konferensiya materiallari “Maktabgacha ta'lim” fakultetining ilmiy - uslubiy Kengashi majlisida muhokamadan o'tib, nashrga tavsiya etilgan.

uchun zamin yaratadi. Oila va maktabda bola holati, ta'lim va tarbiya shakllarining o'zgarishi hamda bolaning yangicha faoliyat shakllari va nihoyat, bola organizmi ayrim xususiyatlarining shakllanishi, ya'ni yosh faqat biologik emas, balki ijtimoiy kategoriya hisoblanishi bilan harakterlanadi. Shu ma'noda, yoshlar psixologiyasida faoliyatning etakchi turi haqidagi tushuncha mavjuddir. Har bir yosh davri uchun faoliyatning har xil turlari xarakterlidir, yangi o'yin, o'qish va mehnat kabilarning har bittasiga ehtiyoj bor. Lekin, bola rivojlanishining xilma-xil davrlarida bu ehtiyojlar turlicha bo'ladi va faoliyatning tegishli turlari har xil mazmun kasb etadi. Faoliyatning etakchi turi maktab o'quvchisining psixikasida, psixologik jarayonlari va xususiyatlarida muhim o'zgarishlarni vujudga keltiradi. Masalan, bog'cha yoshidagi bolalar o'zlariga loyiq shakldagi ta'lim va mehnat faoliyati bilan shug'ullansalarda, ular uchun faoliyatning etakchi turi o'yin hisoblanadi. Maktab yoshida o'qish faoliyatning etakchi turi bo'lib qoladi, o'yin o'zining etakchi ahamiyatini yo'qotadi. Bolaning yoshi ulg'aygan sari mehnat faoliyatining roli ortib boradi. Maktab davridagi ta'lim davomida o'qish faoliyatining mazmuni va xarakteri o'zgaradi. Yil sayin o'quvchining oldiga qo'yilgan talab orta boradi. O'qish faoliyatining faollik, mustaqillik kabi ijobiy tomonlari tobora katta rol o'ynay boshlaydi. Yosh xususiyatlari yoshning eng tipik va xarakterli hamda rivojlanishning umumiy yo'nalishini ko'rsatadigan jihatlari hisoblanadi. Tarbiya-muayyan, aniq maqsad hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida shaxsni har tomonlama o'stirish, uning ongi, hulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayoni. Boshqacharoq talqin etilganda, tarbiya yosh avlodni muayyan maqsad yo'lida har tomonlama voyaga etkazish, unda ijtimoiy ong va hulq-atvorni tarkib toptirishga yo'naltirilgan faoliyat jarayonidir. Ta'lim-tarbiya ishlarida o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish deganda, mazkur yoshdagi bolalarning talablari, imkoniyatlari, xususiyatlariga mos keladigan pedagogik ish shakllari, usullari va vositalarini qo'llash tushuniladi. Har bir xalq oilasining o'ziga xosligi shu xalqning xarakteridan kelib chiqadi hamda davrga qarab o'zgaradi, takomillashadi. Boshqa xalqlar bilan yonma-yon yashash jarayonida ularning xarakteridagi yaxshi tomonlarni o'zlashtirib boradi. Chunki, hech qaysi xalq mahalliy mahdudlik devoriga o'ralib yashamaydi. O'zbek xalqi, millat bilan millatning

inoq bo‘lib yashashi haqidagi fikrni “Elga el qo‘shilsa-davlat bo‘ladi” deb ifodalaydi. Binobarin, o‘zbek oilalarida tarbiyalanayotgan yoshlar xalqimizning ana shunday ezgu g‘oyalarini ongiga singdiradi. O‘zbek oilalarning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri millatlararo hamkorlik, inoqlik tuyg‘ulariga sodiqligidir. Bunday ma’rifiy, siyosiy-psixologik holatlarni turli millatga mansub oilalarda ko‘rish mumkin. Oila yoshlarning milliy o‘zligini anglashda asosiy bo‘g‘in bo‘lish bilan birga, siyosiy ruhiyatini, boshqa millat yoshlariga bo‘lgan munosabatini to‘g‘ri shakllantirishda muhim tayanchdir. Xulosa sifatida aytish joizki, ta’lim-tarbiyadagi oila va mahalla hamkorligining psixologik muammosi keng qamrovli bo‘lib, o‘zining falsafiy, huquqiy, ijtimoiy hamda siyosiy jihatlariga ega.

Adabiyotlar:

- 1.Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - Toshkent, O‘zbekiston, 2017. - 488 b.
- 2.Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent, O‘zbekiston, 2016. - 56 b.
- 3.O.Xasanboyeva va boshq. Oila pedagogikasi. T.: “Aloqachi”, 2007 y.
- 4.Yusupova P. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. T.: O‘qituvchi. 2013.
- 5.Sodiqova Sh.A. Maktabgacha pedagogika. T.: Tafakkur bo‘stoni 2013
- 6.N.Kayumova. Maktabgacha pedagogika. T.: TDPU 2013.

BOLA IJTIMOIIYLLASHUVIDA MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI VA OILA HAMKORLIGI MASALASIGA ZAMONAVIY YONDASHUV

S.H.Ro‘ziyeva Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti Maktabgacha ta’lim kafedrası o‘qituvchisi, F.Olimova Maktabgacha ta’lim yo‘nalishi 1-bosqich talabasi

O‘tgan davr mobaynida mamlakatimizda o‘sib borayotgan avlodni sog‘lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta’lim-tarbiya jarayoniga samarali ta’lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta’limning samarali tizimini tashkil etish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar amalga oshirildi. Maktabgacha ta’lim tizimiga alohida e’tibor qaratayotganimiz bejiz emas, dedi Shavkat Mirziyoyev. Yoshlar tarbiyasiga bugundan e’tibor bermasak, ertaga kech bo‘lishi mumkin, deb o‘ fikrini yana bir bor ta’kidladi davlatimiz rahbari.

Mamlakatimizda yosh avlod ta'lim-tarbiyasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'g'il-qizlarning zamonaviy bilim olishi, yuksak ma'naviyatli bo'lib ulg'ayishi uchun zarur sharoit yaratish borasidagi ishlar izchil davom ettirilmoqda. Bola uchun ijtimoiy-pedagogik faoliyatning yana bir asosiy yo'nalishi bu, oiladagi o'zaro munosabatlar, boladagi unga bo'lgan munosabatlar, uning boshqa oila a'zolariga bo'lgan munosabatlari, eng asosiysi sog'lom munosabatlar, eng asosiysi sog'lom ijtimoiy-munosabatlarni shakllantirish masalasi hamisha dolzarb hisoblanadi. Oila bolaning ilk bor shakllanadigan tarbiya oladigan makoni. Uning ijtimoiyillshauvi, avvalo o'z oilasida shaxslararo munosabatlar tizimida amalga oshadi. U bilan dastlabki ijtimoiy munosabatlarga kirishuvchi odamlar: uning otasi-onasi, akasi-opasi va oilaning boshqa a'zolaridir. Bolaning kelajakda shaxs sifatida shakllanib, yetuk inson bo'lib kamol topishi hamda hayotda o'z o'rnini topib ketishida uning qanday oilada tarbiyalanganligi, oilada qanday psixologik iqlim hukm surganligi, o'z ota-onasi bilan bo'lgan o'zaro munosabatlarning qanday tarzda kechganligi muhim ahamiyatga egadir.

Insoniy munosabatlar, shaxs va uning kamoloti muammolari uzoq asrlardan buyon jamiyatning eng ilg'or kishilari, olimlar, buyuk allomalar va donishmandlarning diqqat markazida asosiy masasalardan bo'lib kelgan. Sharqning buyuk allomalari hisoblangan Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf xos Xojib, Mahmud Qoshg'ariy, Kaykovus, A.Navoiy, Z.M.Bobur, Muqimiy, Furqat, A.Avloniy kabi ko'plab olim va yozuvchilar bu masalalar yuzasidan o'zlarining durdona fikrlarini meros qilib qoldirishgan. Ular hozigi zamon fani uchun ham katta ijtimoiy va psixologik ahamiyatga egadir.

Psixolog olim V.Karimova o'zini oilaga taalluqli risolalarida shaxsni ijtimoiylashuvida oilaning roli va uning beqiyosligi shunday ifodalaydi "Bola uchun oila turi, munosabatlar turli, muaomala va muloqot hayotining asosiy mazmuni deb qabul qilinadi, shu sababli u uchun ota-onaning tajribasi muhimdir" Bola hulq-atvorning namoyon bo'lishi ota-onalarning munosabati uslublariga va munosabatlarini namoyon qilish etaplariga bog'liqdir. Oila jamiyatning bosh bo'g'ini, negizi bo'lib, ko'p asrlik mustahkam ma'naviy tayanchga ega. Milliy iftixor, milliy g'urur kabi ilk

tushunchalar avvalo, oila muhitida shakllanadi. Bu jarayon ota-bobalar o'giti, ota-ona ibrati va oila mehri orqali singdiriladi va amalga oshiriladi. Oila-bu o'ziga xos jamoa, u tarbiya jarayonida asosiy o'ringa egadir. Bolalar tarbiyasi jarayoniga o'z ishini puxta biladigan, malakali va har bir bolaga individual yondasha oladigan pedagog-kadrlarni jalb qilgan holda, ularni go'dakligidan ongi va tafakkurini to'g'ri shakllantirib bormasak, kelajakda yuksak saviya, bilim va ma'naviyatga ega bo'lgan barkamol avlodni tarbiyalash qiyin bo'ladi, dedi yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev. Shunday ekan, biz oiladan boshlab bolalarga vatan oldidagi burchi, ota-ona oldidagi vazifasi, odamiylik fazilatlarini shakllantirishimiz zarur. Bola ongi asosan maktabgacha yoshda shakllanishini e'tiborga oladigan bo'lsak, ana shu davrda uning qalbida oiladagi va maktabgacha ta'lim muhit ta'sirida ijtimoiy hayotga tayyorlab borishimiz mumkin

O'zbekistonda oila, onalik va bolalikni ijtimoiy muhofaza qilish, turli taraqqiyot yoshdagi bolalarning ham ma'naviy, ham intellektual, ham jismoniy rivojlanishi uchun yaratilayotgan sharoitlar, onalarning aynan uch yoshgacha taraqqiyot davrida bolasini parvarish qilish imkoniyatining yaratilganligi yil sayini jobiy samaralar bermoqda. Oiladagi sog'lom muhit, uning farzandlar barkamolligiga bevosita ta'siri katta bo'lib, ijtimoiyllashuv jarayonida farzand psixologiyasi, dunyoqarashida barcha ijobiy fazilatlar aynan oiladagisog'lom munosabatlarning ota-onalarning bu boradagi psixologik hamda pedagogik savodxonligiga bog'liqligini bilamiz.

Shu o'rinda maktabgacha ta'lim muassasalarining ham oilaviy tarbiyadan kam bo'lmagan afzallik jihatlarga qisqacha to'xtalmochimiz, chunki bolaning 3-7 yoshgacha bo'lgan davrida bola shaxsi va intellektual salohiyatining o'sishida katta rol o'ynaydi. Bizni hamisha o'ylantirib keladigan yana bir muhim masala – bu yoshlarimizning odob-ahloqi, yurish-turishi, bir so'z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog'liq. Bugun zamon shiddat bilan o'zgaryapti. Bu o'zgarishlarni hammadan ham ko'proq his etadigan kim – yoshlar. Mayli, yoshlar o'z davrining talablari bilan uyg'un bo'lsin. Lekin ayni paytda o'zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug' zotlarning avlodimiz, degan da'vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o'zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va

faqat tarbiya hisobidan", deya ta'kidladi Prezidentimiz. Bu vazifalar maktab, oila, mahalla, butun jamoatchilikka katta mas'uliyat yuklaydi.

Maktabgacha yosh davrida oila va maktabgacha ta'lim muassasalarida kuzatilgan kamchilik cheklanish hamda manfaatli imtiyozlar borasidagi natijalar.

Maktabgacha ta'lim muassasasi	Oila
Kamchiligi	Manfaatli tomoni
*Tarbiyachi bolalar bilan ko'proq rasman muloqot qiladi, hissiy yaqinlikning imkoniyati kam; *Tarbiyachilar tez-tez almashadi, ularning tarbiyalash uslublariga bolalarning ko'nikishi qiyin kechadi, ta'sir maromlari turlicha; *Tarbiyachi hamma bolalarga birday murojaat qiladi, har bir bola bilan individual ishlash imkoniyati chegaralangan; *bir xil yoshdagi bollar bilan ishlaydi	-Ota-ona farzand o'rtasidagi munosabatlar ancha yaqin va iliq muloqot hissiy kechinmalarga boy; -ota-onaning farzandga ta'siri doimiy va tarbiyalash uslublari deyarli o'zgarishsiz; -Kattalarning bolaga nisbatan pedagogik yo'nalishi individual xarakterga ega, har bir farzandning fe'l-atvori inobata olinadi; -Kunning o'tishi o'zgaruvchan, rejim tufayli bola bir qolipga solinib, qiynalmaydi; -Bolada turli yoshli oila a'zolari, hattoki, bobolar, momolar va boshqa qarindoshlar bilan teng muloqot qilish imkoni bo'ladi.
Manfaatli tomoni	Kamchiligi
-Maktabgacha yoshdagi bolaga ta'lim berish va tarbiyalashga qaratilgan maxsus dasturlar va o'quv metodik bazaning mavjudligi; -Ta'lim va tarbiyaning aniq maqsadaga yo'naltirilganligi; -Bog'chadagi maishiy va boshqa hayot sharoitlari ta'lim va tarbiyaga moslashtirilganligi; -Qo'llaniladigan ta'lim va tarbiya metodlari, tarbiya uslublari bolalarning yosh xususiyatlariga mos; -Bolalar jamoasi va unda turfa xil o'yinlarni o'ynash imkoniyatining mavjudligi; -bola salomatligini saqlashning aniq tizimi bor; -aqlini o'stiruvchi turli qo'llanma va o'yinlarni tashkillashtirish uchun qulay.	*Oilada ta'lim va tarbiyaga oid maxsus dasturlarning yo'qligi, ota va onaning tarbiya to'g'risidagi tasavvurlar ko'pincha yetarli emas, tasodifiy manbalarigina mavjud; *Tarbiya stixiyali xarakterga ega, bu boradagi ayrim an'analar va maqsadli tarbiya uslublariga murojaat etiladi; *Kattalar oilada avvalo o'zlari uchun sharoit yaratib, unga bolani moslashtirishga harakat qiladi; *ota-onalarning boladagi yosh xususiyatlarini yaxshi bilmasliklari, ularga kattalarning "kuchraytirilgan nusxasi deb qarash, ta'sirchan tarbiya vositalari izlamaslik; *Bolaga shaxs sifatida qaramaslik, faqat uning hulqini baholashga intilish; *bola faoliyatining nisbatan bir xilligi, zerikarli ekanligi; ota-onaning o'z tarbiya usullarini xolis baholay olmasligi; *bola bilan bevosita o'yin faoliyatida ishtirok etmaslik, o'yinchoqlar tanlashdagi xatolarning borligi.